

THEOLOGIA PRACTICA

Orosz Otília Valéria*

Nagyvárad

A Magyar Református Énekeskönyv új dicséretanyagának általános elemzése

Bevezetés

A Királyhágómelléki és az Erdélyi Református Egyházkerület gyülekezetei idestova két évtizede váltottak énekeskönyvet. A partiumi térségben korábban használt 1921-es énekeskönyv és az 1923-as kolozsvári énekeskönyv leváltása új fejezetet nyitott az egyházi éneklés területén a harmadik évezred küszöbén. Mint minden énekeskönyvváltás, ez a legutóbbi is hosszú ideig tartó megújulási folyamatot jelent a gyülekezeti éneklésben. Közel egy negyedszázad elteltével érdemes mérlegelni e váltás eredményeit, előnyeit és hátrányait.

Tartalmát tekintve mindkét korábban használt énekeskönyv sokkal szegényebb volt a világénekeskönyvnek szánt utódjánál. E *Magyar Református Énekeskönyvről* (MRE)¹ számos tanulmány készült már. Ezek történeti,² tartalmi,³ dallamközlési,⁴ nyomdatechnikai szempontból értékelik az új énekeskönyvet,

* Orosz Otília Valéria (Érmihályfalva, 1964) a székelyhídi Petőfi Sándor Elméleti Líceum zene-tanára, a Nagyvárad-Újvárosi Református Egyházközség kántora, doktoranduszhallgató a Temesvári Egyetem Zene és Színművészet Fakultásának muzikológia szakán.

** Jelen tanulmány az Educație antreprenorială și consiliere profesională pentru doctoranzi și cercetători postdoctorali în vederea organizării transferului de cunoaștere din domeniul științelor socio-umaniste către piața muncii – ATRiUM (contract de finanțare POCU/380/6/13/123343) program támogatásával készült.

¹ *Magyar Református Énekeskönyv*. Szerkesztette a Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinatának Himnológiai Bizottsága. Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinata, Budapest 1996.

² Benkő András: A Magyar Református Énekeskönyv. (Kiadja a Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinata, Bp. 1996.) In: Molnár János – Adorjáni Zoltán (szerk.): *Erdélyi református naptár az 1998. évről*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 1998, 87–94.

³ Péter Éva: Az új énekeskönyv. In: *Református Szemle*, 96. (2003/5), 459–472.

⁴ Fekete Csaba: A Magyar Református Énekeskönyv '96 értékelése. In: *Magyar Egyházzene*, IV. (1996–1997/2), (247–252) 246.

illetve zsoltárközlését,⁵ az énekek származását, rétegek szerinti felosztását⁶ és eszkatológiai kitekintését vizsgálják.⁷ Ezek mellett olyan összehasonlító és elemző tanulmányok is születtek, amelyek a *MRE*-et az 1948-as magyarországi⁸ és az 1923-as kolozsvári énekeskönyvvel hasonlítják össze.⁹ Szakdolgozat született a *MRE* Erdélyben,¹⁰ s ezen belül Maros megyében történő bevezetéséről,¹¹ valamint arról is, hogy a régi református egyházi énekek miképpen maradtak meg a népi emlékezetben.¹² Tanulmány jelent meg a *MRE* tárgymutatójáról,¹³ az énekeskönyvekben előforduló kontrafaktumokról,¹⁴ és a megjelenését követő években sok szó esett előnyeiről és hátrányairól. A tanulmányok szerzői általában elismerték a *MRE* kétségtelen érdemeit, de több tekintetben is bírálták a

⁵ Szabó Attila: *Zsoltáréneklés a magyar református istentiszteleten*. Magiszteri dolgozat gyakorlati teológiából. Témavezető tanár: dr. Kiss Jenő. Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár 2014 [kézirat].

⁶ Ld. Péter Éva: *Az új énekeskönyv*. Ld. még uő: Énekeink történelmi rétegződése. In: *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Theologia Reformata Transylvaniensis*, XLVI. (2001/2), 122–136. Rácz Lóránd Márton: *A Magyar Református Énekeskönyv anyagának történelmi háttere, rétegződése és értékelése*. Szakdolgozat. Szaktanár: Leopold László. Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad 2010 [kézirat].

⁷ Béres Levente: *A Magyar Református Énekeskönyv eszkatológiájának kritikai vizsgálata*. Magiszteri dolgozat rendszeres teológiából. Témavezető tanár: dr. Visky S. Béla. Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár 2019 [kézirat].

⁸ Fekete Csaba: Találkozás énekeskönyv. Istentiszteleti életünk paraméterei. In: *Zsoltár*, III. (1996/4), 2–14.

⁹ Péter Éva: *Református gyülekezeti énekek az erdélyi írott és szóhagyományos forrásokban. Egyetemi jegyzet*. Református Tanárképző egyetemi jegyzetek IV. Presa Universiteană Clujeană, Kolozsvár 2008.

¹⁰ Orosz Otília Valéria – Péter Éva: Az új énekeskönyv bevezetésének tapasztalatai az Erdélyi Református Egyházkerületben. In: *Magyar Egyházszervezés*, XIX. (2011–2012/4), 440–441.

¹¹ Wagner Henrietta: *Az új énekeskönyv hatása Erdély Maros megyei református gyülekezeteiben*. Licenciátusi dolgozat gyakorlati teológiából. Témavezető tanár: dr. Somfalvi Edit. Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár 2018 [kézirat]. Az új énekeskönyv királyhágómelléki bevezetéséről ld. Orosz Otília Valéria: Az új Magyar református énekeskönyv bevezetéséről. In: *Érmelléki Református Egyházmegye*. (2012. április 28., szombat) <http://ermellek.blogspot.com/2012/04/> (2020. márc. 31.)

¹² Nagy Norbert Levente: Régi református egyházi énekek a népi emlékezetben. In: Kolumbán Vilmos József (szerk.): *A reformáció öröksége. Egyháztörténelmi tanulmányok*. Erdélyi Református Egyháztörténelmi Füzetek 24. Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár 2018, 160–175. Magiszteri dolgozat egyháztörténelemből. Témavezető tanár: dr. Kolumbán Vilmos József, Benkő Timea. Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár 2017 [kézirat].

¹³ Péter Éva: Kozma Zsolt: A Magyar Református Énekeskönyv tárgymutatója – recenzio. In: *Református Szemle*, 109. (2016/4), 242–243.

¹⁴ Benkő Timea: Régi-új énekek. A kontrafaktum módszere gyülekezeti énekekben egykor és ma. In: *Studia Doctorum Theologiae Protestantis*, 9. (2018/1), 70–84.

mindössze egy év alatt elvégzett válogatást.¹⁵ Fájtlalták, hogy a válogatásból kimaradt közel száz olyan régi magyar ének, amely viszont megvan az 1948-as magyarországi énekeskönyvben.¹⁶ Érthető, hogy azok az egyháztettek, amelyek minőségileg jobb énekeskönyvvel rendelkeztek, nem tértek át a *MRE* gyülekezeti használatára. Magyarország, Felvidék, Délvidék számára visszalépést jelentett volna a *MRE* bevezetése. Ez a „hiátus” sok olyan vitát eredményezett, amely részben a szakemberek, részben a gyülekezeti tagok között okozott szakadást, az egyszerű, templomba járó és énekelni szerető hívek körében pedig felháborodást vagy éppen megbotránkozást szült. Az 1923-as kolozsvári énekeskönyv a zsolttárokkal együtt 288 éneket számlált: 40 zsolttárt és 248 dicséretet. Az 1921-es énekeskönyv – a 150 zsolttár mellett és néhány eredeti dallam kivételével 398 dicséretet tartalmazott a később hozzátoldott *Új énekek* fejezettel együtt. A *MRE* mind a 150 zsolttárt közli az eredeti dallamokkal, a dicséretek számát pedig 354-re gazdagítja a kötet végén megjelenő kánonokkal, és ezzel új korszak kezdődik a két romániai magyar református egyházkerület gyülekezeti énekgyakorlatában.

A *MRE* nyomtatása és bevezetése

A *MRE* bevezetése akkor következett be a partiumi és erdélyi gyülekezetekben, amikor a jó ügy felkarolása nyomán a két kerület közös zsinata is kimondta az énekeskönyv ajánlását és gyülekezeti használatra való engedélyezését,¹⁷ ezt pedig az 1996-os kiadás szintén magyarországi utánnomása¹⁸ követte.

Az énekeskönyvváltás nem volt egyszerű feladat. Az Erdélyi Református Egyházkerületben gondot okozott a genfi zsolttárok eredeti ritmus és dallam szerinti éneklése, mivel az 1923-as kolozsvári énekeskönyv kiegyenlített ritmussal közölte az énekeket, és némely esetben, ahol a dallamokban terc hangközű

¹⁵ „A világegnekeskönyv megítélése – a különböző nézőpontoknak megfelelően – igen sokféle. Egy azonban bizonyos: a lázas sietséggel összeszedett gyűjteményt szakmai (zenei, teológiai, esztétikai) mérlegre téve egyértelmű, hogy nem lehet a ’48-as énekeskönyv leváltója. Találkozó énekeskönyvként elfogadható, és haszonnal forgatható, ötévente egyszer.” Fekete Csaba: *Találkozás énekeskönyv. Isteniszteleti életünk paraméterei*, 2. „A *MRE* előszava 1996. június 6-án kelt, így e bizottságnak egy évnél alig valamivel több idő állt rendelkezésére. Ha összevetjük a próbaénekeskönyvek megszerkesztésére szánt idővel (25-13-7 év), ez bizony igen szűk idő, ami részben magyaráztatul szolgál az összeállítás – válogatás – szerkesztés néhány hiányosságára.” Benkő András: *i. m.* 90., 2. l.áb.

¹⁶ Fekete Csaba: *Találkozás énekeskönyv. Isteniszteleti életünk paraméterei*, 8–9.

¹⁷ Egyházkerület célkitűzései. Egyebek, 4. pont. Egyházzenei reform. In: *Partiumi Közlöny*, XVI. (2006/6), 4.

¹⁸ *Magyar Református Énekeskönyv*. Szerkesztette a Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinata. Kiadja a Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinata, Budapest 2000.

lépések voltak, a melizmatikus éneklésre emlékeztető, átfutó hangokat iktattak be. Számos gyülekezetben mai napig az 1923-as kolozsvári énekeskönyv ritmus- és dallamközlése szerint éneklük az énekeket.

A gyülekezetek ajkán többféle dallamváltozat él. Ezt a *MRE* is tükrözi, ugyanis egyes énekeknél két- vagy háromféle dallamot is közöl, hogy minden tájegység a saját változatát énekelhesse. Ugyanakkor a kántori gyakorlat vagy éppen a kántorok hiánya örökített át a nép ajkán olyan régi dallamokat, amelyek szájhagyomány útján szálltak át apáról fiúra. Érdekes tapasztalat egy-egy falusi temetésen hallani, hogyan éneklük például a 90. zsoltárt vagy a régi énekeskönyv temetési énekeit. Királyhágómellék némely egyházmegyéjének gyülekezetei az erdélyi hagyományt őrzik a mai napig, ugyanis korábban az erdélyi énekeskönyvet használták.

Az Erdélyi Református Egyházkerület már 2000-ben elkezdte a *MRE* nyomtatását, míg a Királyhágómelléken csak 2005-ben született erre vonatkozó határozat.¹⁹ Az időközben eltelt mintegy 6 év alatt a Királyhágómellék gyülekezetei Kolozsvárról szereztek be a szükséges példányokat. Ez a folyamat a 18–19. században végbement orgonaépítéshez hasonlítható, amely során – minden tiltás ellenére – egyre több helyen építettek orgonát. A zsinatnak végül tudomásul kellett vennie a megépített, „bécsúszott”²⁰ orgonák meglétét, engedélyeznie kellett az orgonaépítést, és már csak ahhoz a feltételhez köthette, hogy az orgonistáknak megfelelő képzettséggel kell rendelkezniük. Ehhez hasonlóan az énekeskönyvet is már 1996-ban megszerkesztették, meg is jelent, de hivatalosan csak később rendelték el a bevezetését. De mielőtt kötelező érvénnyel elrendelték volna bevezetését az istentiszteleti használatba, már elkezdődött az abból való éneklés, és folyamatosan tanulták az „új énekeket”.²¹ A *MRE*, az „új énekeskönyv”, a „találkozó énekeskönyv”, a „világénekeskönyv” elindult hódító útjára.

A 2006-os esztendő arról is nevezetes Királyhágómelléken, hogy a Magyarországi Református Egyház ekkor szervezte meg Nagyváradon a Magyar Református Egyházzenei Konferenciáját a Református Egyházzenei Munkaközösségének (ReZeM) közreműködésével. Ennek témája éppen a *MRE* volt. Ez a konferencia egybeesett az I. Nagyváradai Kántorképző Tanfolyammal, amely azt is jelezte, hogy az egyházkerület konkrét lépést tett a *MRE* bevezetése felé. A *MRE* megjelenése és bevezetése tehát ösztönözte a kántorképzés intézményes, nyári tanfolyam formájában történő indulását. Ez a szükségszerűen bein-

¹⁹ *Egyházkerület célkitűzései. Egyebek, 4. pont. Egyházzenei reform, 4.*

²⁰ Csomasz Tóth Kálmán: *Maróthy György és a kollégiumi zene*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1978, 21.

²¹ Ld. az 1. lábjegyzetet.

dult képzési forma abban segítette a már szolgálatban álló kántorokat, hogy megismerjék a *MRE* anyagát, tanulják meg annak szakszerű kíséretét, és kezdjék tanítani az új énekeket a gyülekezetekben.

De vajon újak-e az „új énekek”? A *MRE* dicséretanyagának számbavétele után összehasonlító táblázat készült, amely az 1921-es énekeskönyvhöz viszonyítva vizsgálja az újonnan beszerkesztett dicséreteket. Ezt az összehasonlító táblázatot aztán össze lehetett vetni az 1923-as kolozsvári énekeskönyv anyagával is, és a meglepő eredmény az volt, hogy ugyanaz a dicséretanyag került „nyereségeként” az erdélyi gyülekezetek használatába is, mint Királyhágómelléken. Három ének esetében találunk két-két variánst: *Krisztus Urunknak áldott születésén; A Krisztus mennybe felméne (A pünkösdnek jeles napján); Adj békeiséget, Úr Isten,* míg az *Örvendezzen már e világ* kezdetű éneknél három változat is bekerült. A következőkben 175 éneket vizsgálunk meg az *Új énekek* csoportjában. Ezek közül 33 *ad notam*, tehát kölcsöndallamra írt ének, 142 pedig újonnan bekerült, saját dallammal rendelkező dicséret.

Szöveg- és dallamszerzők, műfaji besorolás

Az énekek szöveg- és dallamszerzőinek feltüntetésekor a *MRE* az 1948-as énekeskönyvben közölt adatokat vette figyelembe. A névalakok és dallamközlések hiányosságait és hibáit Fekete Csaba korrigálta.²² A szövegek eredetére és a dallamforrásokra vonatkozó adatokat Csomasz Tóth Kálmán,²³ Papp Géza,²⁴ Dobszay László,²⁵ H. Hubert Gabriella²⁶ írásaiban találjuk meg. Csomasz Tóth Kálmán *A XVI. század magyar dallamai* (Régi magyar dallamok tára, I) című munkájának átdolgozott kiadása 2017-ben, a reformáció 500. évfordulóján látott napvilágot két kötetben. Ezt Ferenczi Ilona rendezte sajtó alá,²⁷ miután a legújabb kutatási eredmények szerint pontosította az eredeti kötetben közölt adatokat.

Az énekek műfaji besorolása Dobszay László *A magyar népének* című munkája alapján készült. Ezután az újonnan bekerült 175 dicséretet vizsgáljuk összevont műfaji besorolásban: a) középkori eredetű népének; b) reformációkori magyar

²² Fekete Csaba: *i. m.* 2–14.

²³ Csomasz Tóth Kálmán: *A XVI. század magyar dallamai*. Régi magyar dallamok tára, I. Akadémiai Kiadó, Budapest 1958.

²⁴ Papp Géza: *A XVII. század énekelt dallamai*. Régi magyar dallamok tára, II. Akadémiai Kiadó, Budapest 1970.

²⁵ Dobszay László: *A magyar népének*. Egyetemi Kiadó, Veszprém 1995.

²⁶ H. Hubert Gabriella: *A régi magyar gyülekezeti ének*. Universitas Kiadó, Budapest 2004.

²⁷ Csomasz Tóth Kálmán: *A XVI. század magyar dallamai*. I–II. kötet. 2. átdolgozott, bővített kiadás. Sajtó alá rendezte Ferenczi Ilona. Akadémiai Kiadó, Budapest 2017.

és közép-európai eredetű népelemek; c) 16–18. századi német koráldallamok; d) 17–18. századi magyar és európai énekek; 18–19. századi angolszász, francia és skandináv romantikus énekek; e) 20. századi, főleg magyar szerzemények.

a) Középkori eredetű népelemek

Énekeink legkorábbi rétege egyrészt az a gregorián liturgikus örökség, amely az első századok óta folyamatosan jelen van népelemek sorában, és ezt írásos emlékek is igazolják.²⁸ Ugyanakkor idetartozik néhány középkori kanció is, mint például *A Krisztus mennybe felméne* (239), *Ez nap nekünk dicséretes nap* (195), *Jöjjetek Krisztust dicsérni* (199).

A MRÉ új dicséretanyagának középkori eredetű énekei

Uram Isten, siess (165); *Dicsőség az Atyának* (171); *Ó jöjj, ó jöjj Immánuel* (185; himnusz), *Küldé az Úr Isten* (186); *Örvendezzen már e világ* (211a); *Királyi zászlók lobognak* (217); *Istennek Báránya* (308); *Adj békeséget, Úr Isten* (330 a,b). Összesen 8 ének.

b) Reformációkori

magyar és közép-európai eredetű népelemek

A reformáció korának egyik értékes hozadéka az anyanyelvűség, amely a bibliafordítások és imádságos könyvek megjelenése mellett nagy hangsúlyt fektet az egyházi és világi énekek feljegyzésére is. A 16. századi énekeskönyvek egyrészt a középkori kanciókat tartalmazzák, másrészt megjelenik a historiás énekstílus is, amelybe Tinódi *Cronicája* és a *Hofgreff* krónikás gyűjtemény dallamai tartoznak.²⁹ Ide soroljuk a humanista metrikus dallamokat is. A jellegzetes szaffói versforma nyomán követhető például a *Siess, keresztyén* (404), illetve a *Nagy hálát adjunk* kezdetű énekeinknél. Az egyező szótagszám miatt ezek egymás dallamára is énekelhetők.

A MRÉ új anyagának reformáció korabeli énekei

Új világosság jelenék (189); *Jer, mindnyájan örüljünk* (190); *Krisztus Urunknak* (erdélyi változat, 201b); *Nekünk születék mennyei király* (210); *Örvendezzen már e világ* (211b, középkori gyökerű); *Feltámadt a mi életünk* (231); *Krisztus ma feltámadt* (237); *A pünkösödnek jeles napján* (242); *Jövel Szentlélek Isten, tarts meg* (248); *Mi kegyes Atyánk* (273); *Jézus Krisztus, szép fényes hajnal* (279); *Reményiségemben húllak* (283); *Bocsásd meg Úr Isten* (300); *Mindenható Úr Isten* (306); *Seregeknek hatalmas nagy Királya* (309a;

²⁸ Dobszay László: *i. m.* 32.

²⁹ Uo. 71.

szövege reformációkori, 17. század; dallama népi gyökerű); *Az Úr Isten az én reménységem* (313); *Örök nagybatalmú* (323); *Adj már csendességet* (329; dallama népi eredetű); *Emlékezzél Úr Isten* (332); *Fobászkodom* (333); *Hallgass meg minket, nagy Úr Isten* (336); *Ne hagyj elesnem* (340); *Irgalmazz, Úr Isten* (342); *Az Úr Istent magasztalom* (355); *Drága dolog az Úr Istent dicsérni* (356); *Mely igen jó* (362); *Mindenkoron áldom az én Uramat* (364); *Téged Úr Isten* (369); *Isten szelíd szolgálója* (377); *Jer, dicsérjük az Istennek Fiát* (379); *Jézus Krisztus egy Mesterünk* (382); *Mindenek meghallják* (392); *Ó, én két szemeim* (402); *Semmit ne bánkódjál* (403); *Siess, keresztényén* (404), *Nagy hálát adjunk* (414). Összesen 36 ének.

c) 16–18. századi német koráldallamok

A 16. századi német koráldallamok csak kis számban kerültek be a magyarországi énekeskönyvekbe, a reformáció korának gazdag magyar énektermése mellett nem igazán volt igény ezekre. Ennek a századnak koráldallamai először az evangélikus énekeskönyvekben hódítottak teret, magyar fordításban pedig csak a 19–20. században kerültek be énekeskönyveinkbe.³⁰

A 17. században megváltozik a német korálok stílusa, ez pedig változást jelent mind a szöveg, mind dallam tekintetében. A korálok szövegében, mivel tematikájuk sajátos, az egyéni kegyesség nyer kifejezést, és ebben a barokk kor érzelmes, dallamos, jellegzetes motivikája és ritmusvilága érzékelhető. Míg a 16. században a korálok leginkább gregorián gyökerekkel³¹ rendelkeztek, a 17. századi dallamváltozásokat a hármashangzatok felbontásában, a dúr-moll tonalitás megszilárdulásában láthatjuk.

Számos korál magyar fordítása a *Zöngedező mennyei kar* (1696), majd az *Új zöngedező mennyei kar* (1743) című evangélikus gyűjteményben látott először napvilágot. A dallamközlés híján az feltételezhető, hogy a később meghonosodott koráldallamok is korábbi eredetűek.

Számos zeneszerző írt koráldallamokon alapuló műveket. A legismertebbek J. S. Bach négyszólamú korálfeldolgozásai,³² a kantáták, passiók és oratóriumok, de igen értékesek Dietrich Buxtehude, Johann Pachelbel, Felix Mendelssohn-Bartholdy és mások művei is.

A MRÉ új anyagának koráldallamai

³⁰ Dobszay László: *i. m.* 114.

³¹ Csomasz Tóth Kálmán, *A református gyülekezeti éneklés. Útmutató és adattár a próbaénekeskönyvhöz*, kiadja a Magyar Református Egyház, Budapest, 1950, 82–91.

³² Bach, Johann Sebastian: *389 Choral-gesänge für gemischten Chor*. EB 3765. Veb Breitkopf & Härtel Musikverlag, Leipzig 1983.

Urunk Jézus, fordulj hozzánk (168); Áldjuk Istent végével (170); Ti keresztyének, dicsérjétek Istent (173); Jöjj, népek Megváltója (181; német korál); Várj, ember szíve készen (184, francia eredetű dallam, de ma német korálként énekeljük); Szép tündöklő bajnalcillag (187); Jöjjetek Krisztust dicsérni (199; középkori eredetű német korál); Jézus, világ Megváltója (215); Ó, Krisztus, láttam szenvedésed (225); Felvirradt áldott szép napunk (227); Jer, kérjük Isten áldott Szentlelkét (246); Jövel, teremtő Szentlélek (252; német korál); Erős vár a mi Istenünk (254a); Örök élet reggele (282); Már nyugosznak a völgyek (285); Bűnösök, hozzád kiáltunk (301); Hallgasd meg, Jézus Krisztus (335); Jézus, vigasságom (380); Hozzád jövök, ó Mesterem (384); Jézusom, ki árva lelkem (385); Úr Jézus, hozzád kiáltunk (387); Gondviselő jó Atyám vagy (391a); Mind jó, amit Isten tészén (393), Úr Isten, te tartsz meg minket (395; német korál); Hagyjad az Úr Istenre (397); Légy csendes szívvel és békével (400a); Ébredj, alvó (416); Jer, Krisztus népe nagy vígan (429); Testvérek, menjünk bátran (480); Fölkelt immár a szép hold (486).

Összesen 30 ének. Ezek között van 16. századi (reformációkori), és vannak későbbi dallamok, összességében három évszázad német koráldallamai.

The image shows a Gregorian chant score for 'Veni Redemptor'. It consists of three staves of square neumes on a four-line red staff. The first staff begins with a large 'V' and the Latin text 'E-ni, re-demptorgénti-um, osténde partum Vírgi-nis,'. The second staff continues with 'mi-ré-tur omne saecu-lum: ta-lis de-cet partus De-um.' The third staff is a modern musical transcription in G major, 4/4 time, with lyrics in German: 'Nun komm, der Hei - den _ Hei-land, Der Jung-frau - en Kind er-kannt! Dass sich wund-re al - le Welt Gott solch' Ge-burt ihm be-stellt.'

Gregorián eredetű német korál: *Nun komm, der Heiden Heiland* (Jöjj, népek Megváltója)

Forrás: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Kor%C3%A1l_\(zene\)#/media/F%C3%A1jl:Veni_Redemptor_-_Nun_komm.png](https://hu.wikipedia.org/wiki/Kor%C3%A1l_(zene)#/media/F%C3%A1jl:Veni_Redemptor_-_Nun_komm.png) (2020. szept. 7.)

d) 17–18. századi magyar és európai énekek

A 17. századi énekeskönyvek nagyrészt a 16. század énekanyagát örökítették át. A reformáció kiszorította a gregorián anyagot és a genfi zsoltárokat, a magyar reformátori énekeket és a német korálokat részesítette előnyben. Ebben az időszakban igen sok, kölcsöndallamra írt ének jelenik meg. A tonális rendszer megjelenése és megszilárdulása új stílust hozott az egyházi éneklésbe. Ennek az új barokk anyagnak egyik darabja a *Győzelmet vettél* kezdetű húsvéti ének, amelynek dallamát Georg Friedrich Händel szerezte.

Ezt a *Nézd a győztest* kezdetű győzelmi dalt eredetileg az 1747-ben írt, *Józsua* címet viselő oratóriumának részeként írta, 1751-ben pedig győzelmi kórusként illesztette be a *Júdás Makkabeus* című oratóriumába, amelyet 1746-ban komponált. (1884-ben Edmond Louis Budy dolgozta át önálló himnusszá.)

Győ - zel - met vet - tél, ó, Fel - tá - ma - dott!
 Di - cső - ség - gel fé - nyes a di - a - da - lod!
 Ma - gas ég - ből szállt le an - gya - li kö - vet,
 Hogy el - hen - ge - rít - se a ne - héz kö - vet.
 Győ - zel - met vet - tél, ó, Fel - tá - ma - dott!
 Di - cső - ség - gel fé - nyes a di - a - da - lod!

Georg Friedrich Händel:

Győzelmet vettél

A MRÉ új anyagának barokkos dallamai

Ó, jöjjetek, hívek (203); *Győzelmet vettél* (232); *Úr Jézus, mi idvességünk* (263); *Ó irgalmas Isten* (345; 18. századi magyar szöveggel, dallama a genfi zsoltárok családjába tartozik); *Meghódol lelkem* (361); *Krisztusom, kávéled* (386. Pécsi Király Imre könyörgő éneke, amely a históriás énekek 12-es sorszerkezetét használja, és amelyet egy Pálóczi Horváth Ádám által 1813-ban lejegyzett, sitaró stílusú dallammal kapcsolatos össze. Dobszay László a 18. század régies dallamai között tárgyalja); *Csilagfényes éjszakán* (440; francia barokk); *Krisztus, virágunk* (450); *A keresztfához megyek* (442, dallama 18., a szövege 19. századi). Összesen: 9 ének.

e) 18–19. századi

angolszász, francia és skandináv romantikus énekek

A 18–19. században megjelent énekeskönyvek szerkesztési elvei, a teológiai racionalizmus és a 19. század végén elindult ébredési mozgalmak a külföldről importált és elsősorban angolszász énekek térhódításának adtak helyet. Dallamaik

közül *Halld, mint zeng az egész ég* (438) kezdetű énekünk érdemel figyelmet. Szövegét Charles Wesley (1707–1788) írta 1734-ben (ford. Victor János), és énekeskönyvünkbe a Felix Mendelssohn-Bartholdy által szerzett dallammal került be. A dalt a szerző 1840-ben Lipszében mutatta be a Gutenberg-fesztiválon.

A MRE angolszász, francia és skandináv romantikus énekei

All a Krisztus szent keresztre (213; angolszász himnusz); *Isten élő Lelke, jöjj* (250; angolszász himnusz); *Ó lelkem szent napsugara* (295; angolszász himnusz); *Szelíd szemed, Úr Jézus* (310; skandináv romantikus ének); *Lelki próbáimban* (339; angolszász himnusz); *Ó, Atya Isten, irgalmas nagy Úr* (341; angolszász himnusz); *Ó, Ábrahám Ura* (366; angolszász himnusz); *Hű pásztorunk* (372; angolszász himnusz); *Úr Jézus, nézz le rám* (374; angolszász himnusz); *Emeljük Jézushoz szemünk* (376; francia romantikus ének); *Lelkem drága Jézusa* (388; angolszász himnusz); *Zengd Jézus nevét* (390; angolszász himnusz); *Mily jó, ha bűntől már szabad* (413; angolszász himnusz); *Hinni taníts, Uram* (425; angolszász himnusz); *Szólsz hozzám, Istenem* (434; francia romantikus ének); *Halld, mint zeng az egész ég* (438; angolszász himnusz); *Én nem tudom* (443; angolszász himnusz); *Jézus nyájas és szelíd* (447; angolszász himnusz); *Isten testbe szállt szerelme* (448; angolszász himnusz); *Jézus, te égi szép* (449; skandináv romantikus ének); *Szent vagy, szent vagy, szent vagy* (456; angolszász himnusz); *Mindig velem, Uram* (461; angolszász himnusz); *Hű Jézusom kezébe* (464; angolszász himnusz); *Jézus hív, bár zúg, morajlik* (465; angolszász himnusz); *Most, most, még ifjúkorodban* (472; angolszász himnusz); *Velem vándorol úton Jézus* (482; skandináv romantikus ének); *Fenn a mennyben* (484; angolszász himnusz); *Ó, terjeszd ki Jézusom* (487; skandináv romantikus ének). Összesen: 28 ének.

Figyelemre méltó, hogy ezek közül 18 ének az 1948-as énekeskönyvbe is bekerült. Ehhez képest a MRE a következő énekeket hozta ebből a csoportból: *Halld, mint zeng az egész ég* (438); *Én nem tudom* (434); *Isten testbe szállt szerelme* (448); *Jézus, te égi szép* (449); *Mindig velem, Uram* (461); *Hű Jézusom kezébe* (464); *Most, most, még ifjúkorodban* (472); *Velem vándorol úton Jézus* (482); *Fenn a mennyben* (484); *Ó, terjeszd ki Jézusom* (487). Összesen 10 új ének.

f) 20. századi, főleg magyar szerzemények

A 19. századi népénekek repertoárja, a „rendelésre írt” énekek tömkelege kiszorította az addigi népénekeskönyvek hagyományos rétegét. Az osztrák klaszicizmus stílusában írt énekek térhódítása és a 19–20. század fordulójának ébredési mozgalmak pedig egy olyan stílust honosítottak meg, amely a „külföldi

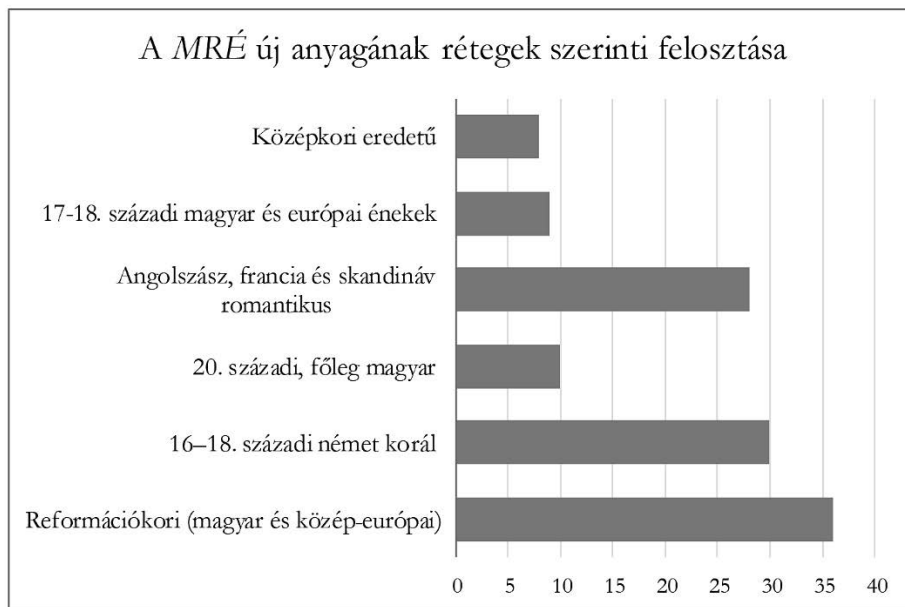
egyházi divattermés tarka anyagát” is beengedte.³³ Ezt próbálják ellensúlyozni a 20. század énekeskönyvei, amikor ahhoz az örökséghez nyúlnak vissza, amely egy századdal korábban a történelmi énekhagyományt jelentette. E század nép-ének-története egybeesik a népzene felfedezésével és a magyar kórusmozgalommal. Ezen a ponton talán nem haszontalan megemlíteni a dallamszerzőket is.

A MRÉ-be átvett új dallamok

Uram, közel voltam hozzád (230; Berkesi Sándor); *Hatalmas Isten* (334; Gárdonyi Zsolt); *Mikoron Dávid* (338; Kodály Zoltán: *Psalmus Hungaricus*); *Mennyei seregek* (363; Balla Péter); *Halld meg, bűnös ember* (418; Máté János); *Áldó hatalmak* (459; Vizi István); *Siessetek, hamar lejár* (474; Füle Lajos); *Új szívet adj* (475; Balla Péter); *Íme, lésszen a kései korban* (485; Fritz Mehrtens), *Áldásoddal megyünk* (488; ismeretlen szerző). Összesen: 10 ének.

pp
Mi-ko-ron Dá - vid nagy bú-sul - tá - ban, Ba-rá - ti mi-att vol - na bá-nat-ban,
Panaszolkodván nagy harag-já - ban, I-lyen könyörgést kez-de ő ma-gá - ban.

Kodály Zoltán: *Psalmus Hungaricus; Mikoron Dávid*

³³ Dobszay László: *i. m.* 226.

Kánonok:

16 ének, melyből 2 magyar, 11 külföldi és 3 ismeretlen dallam.

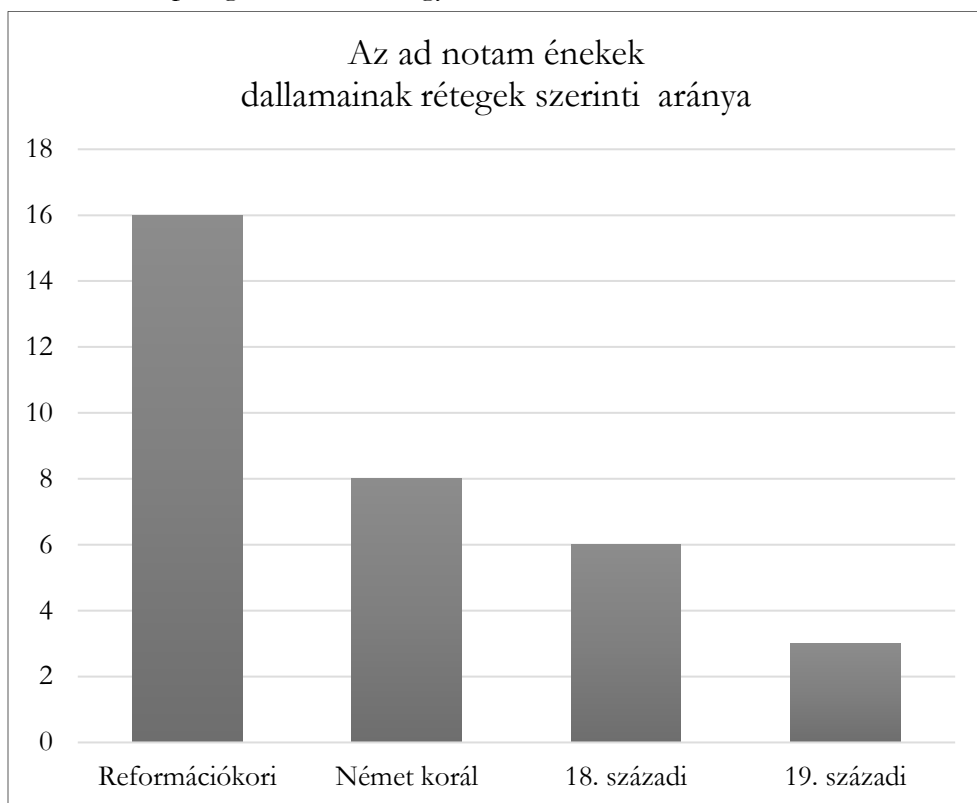
Ad notam énekek

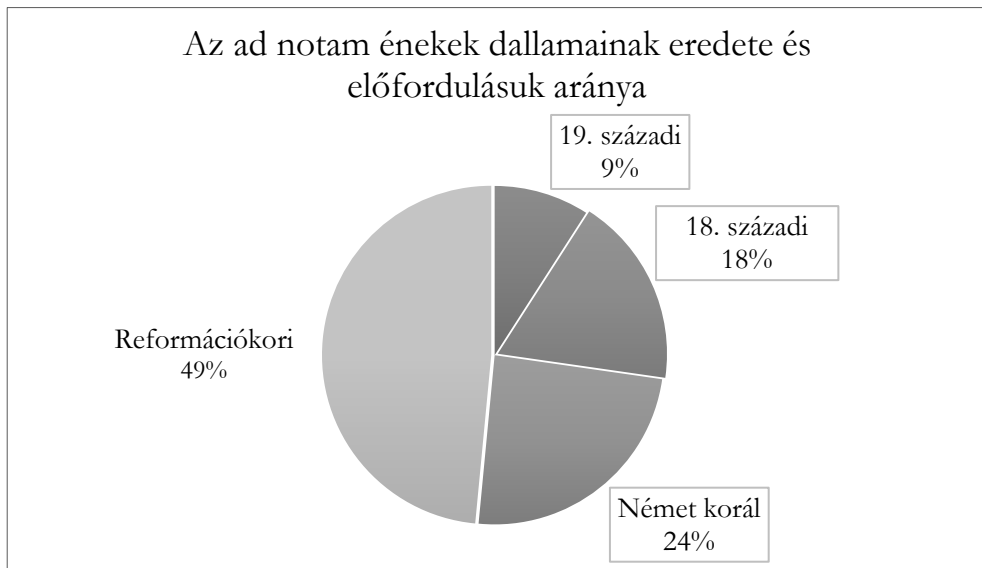
Az *ad notam*, azaz kölcsöndallamra írt énekek használatáról azt szükséges megjegyeznünk, hogy ezeknek is van létjogosultságuk, különösen, ha azt vesszük figyelembe, hogy a leggyakrabban használt énekcsoport részét képezik, mivel a templomba járó és imádkozó hívek mindennapi kegyességének is részévé váltak. A 19. században megjelent énekeskönyvek viszont annak bizonyosságai, hogy a „rendelésre írt” énekek sokszor szorítottak ki értékes dallamokat, és ez nyilvánvalóan dallami elszegényedést is eredményezett.

A MRÉ új dicséretanyagának ad notam énekei

Az *Úr Jézus Krisztusnak kegyelme* (169; reformációkori); *Kapuk, emelkedjetek* (182; 18. századi); *Karácsony ünnepében* (200; reformációkori); *Ez esztendő t áldással* (207; reformációkori); *Jézus meghalt bűneinkért* (234; 18. századi); *A Krisztus mennybe felméne* (239; reformációkori, középkorból származó kanció); *Úr Jézus, ki mennybe fölmentél* (241; 19. századi magyar); *Jézus az ígéretet ím bételjesíted* (247; 19. századi magyar); *Úr Isten, kériünk tégedet* (256; reformációkori); *Én lelkem, ébredj fel* (259; 18. századi);

Alleluja, alleluja (272; 19. századi magyar); *Lásd, Urunk, egy nap újra eltűnt* (287; német korál); *Nagy hálát adunk kegyes Atyánk* (293; reformációkori); *Istenem, én nagy bűnös ember* (305; német korál); *Tisztítsd meg szívem* (311; dallamma reformációkori, szövege 20. századi magyar); *Az élet nékem Krisztus* (315; német korál, és ez az eredeti szövege!); *Csak vándorút az életem* (316; 18. századi idegen); *Mi Atyánk, ó, kegyes Isten* (343; német korál); *Dicsértessék, Uram* (351; reformációkori); *Dicsérlek téged, idvezítőmet* (352; 18. századi magyar); *Egek nagy királya* (358; német korál); *Magasztalja az én szívem* (360; reformációkori); *Végtelen irgalmú szépséges Úr Isten* (371; reformációkori); *A mi szívünk csak tehozzád* (373; német korál); *Jézus, édes emlékezet* (381; 18. századi magyar); *Kegyelmes Isten* (394; reformációkori); *Forog a szerencse* (396; reformációkori); *Ne csüggedj el kicsiny sereg* (401; német korál); *Adjunk hálákat az Atya Istennek* (409; reformációkori); *Ébredj, bizonyágtévő lélek* (417; német korál); *Boldogok, akik lelki szegények* (422; reformációkori); *A keresztfához megyek* (424; dallama reformáció kori, szövege 20. századi magyar); *Hiszek egy Istenben* (426; reformációkori). Összesen: 33 ének. Ezek között 16 reformációkori, 8 német korál, 6 darab 18. századi, 3 pedig 19. századi magyar.

Az 1921-es énekeskönyvből elmaradt énekek rövid jellemzése

A következőkben, akárcsak a *MRE* új anyagának vizsgálatánál, az 1921-es énekeskönyvből kimaradt dicséretanyagot vesszük górcső alá, hogy láthatóvá tegyük a „vesztett” énekanyag és a „kapott” énekek közötti műfaji és értékbeli különbségeket.

Ahhoz, hogy az 1921-es énekeskönyvből kimaradt énekeket is rétegenként tudjuk megvizsgálni, szükséges külön csoportban tárgyalni az eredeti dallammal rendelkező és az *ad notam* énekeket. Ugyanakkor figyelembe kell vennünk azt is, hogy van egy dallami és egy szövegbeli rétegződés. Az *ad notam* énekek nagy száma előrevetíti, hogy a vizsgált énekek nagy hányada 19. századi. A 214 énekből 10,8% saját dallammal rendelkezik, 89,2% pedig kölcsöndallamra írt ének.³⁴ Ezek közül 3 a *Dicséreték* fejezetből (1–294), 12 a *Temetési énekek* fejezetből átvett dallam, az erdélyi énekeskönyvből korábban átvett dallamok száma pedig 8. Összesen: 23 dallam.³⁵

³⁴ Orosz Otília Valéria: Az 1921-es énekeskönyv és az 1996-os Magyar Református Énekeskönyv énekanyagának összehasonlító elemzése. In: *Magyar Egyházzene*, XXV. (2016–2020/1–5) [előkészületben].

³⁵ A saját dallammal rendelkező kimaradt dicséret: *Mindenható, leborulva* (98; dallamát a *Megterítve áll előttünk* kezdetű úrvacsorai énekben látjuk viszont, *MRE* 262; dallamforrásként az erdélyi énekeskönyvet jelöli); *Nem hagyjuk el a Bibliát* (283; J. Haydn, Dr. Whitmore, ford. Victor János; *Hallelujah* 149); *Egyetlen forrása minden kegynek* (293; Case C. C., Dr. Newmann Hall, ford. Nyáry

A 24 saját dallammal rendelkező, kimaradt ének rétegei a következők:

- 18. századi énekek: 12. 10 dallam a debreceni, 1 a pápai, 1 pedig a sárospataki halottaskönyvből (50%);
- angolszász énekek: 283, 293, 367, 382, 384, 387, 392, 393, 395 (37,5%);
- erdélyi énekeskönyvből átvett énekek: 98, 304, 398 (12,5%).

Kimaradt továbbá 190 *ad notam* ének, az alábbiak szerint:

A zsoltdallamokra írt 129 *ad notam* ének és előfordulásuk száma:

3/1, 5/1, 8/3, 16/2, 19/1, 23/5, 24/2, 25/3, 27/1, 28/1, 30/3, 32/2, 33/5, 34/2, 35/3, 36/2, 38/2, 39/2, 42/17, 50/4, 65/5, 66/8, 75/3, 77/5, 81/1, 84/7, 89/4, 90/1, 91/1, 102/5, 103/2, 104/1, 105/2, 116/2, 119/10, 134/1, 135/3, 137/2, 138/3, 141/1.

A kimutatás értelmében a legtöbbször használt zsoltdallamok:

23 (5), 25 (3), 33 (5), 35 (3), 42 (17), 65 (5), 66 (8), 75 (3), 77 (5), 84 (7), 89 (4), 102 (5), 119 (10), 135 (3), 138 (3).

Dicséret dallamokra írt 54 *ad notam* ének és előfordulásuk száma:

Mondjatok dicséretet/1; Mindenható leborulva/2; Alleluja, alleluja/1; Ó áldandó Szentháromság/3; Ez élet csak füst és pára/3; Jövel Szentlélek Úr Isten/3; Szűkölködünk/3; Örök Isten/3; Adjunk hálát az Úrnak, mert érdemli/2; Nagy Isten, téged imád/2; Krisztus, ki vagy nap és világ/1; Seregeknek hatalmas nagy királya/1; Ne szállj perbe/3; Légy csendes szívvel/1; Nagy Isten, téged imád/2; Erős várunk/1; Térj magadhoz, drága Sion/2; Ó, Úr Jézus, mennyi bánat/1; Atya, Fiú, Szentlélek/1; Vigyázz halálodra/1; Krisztus én életemnek/1; Szomorú a halál/2; Én Istenem, sok nagy bünnöm/2; Örül mi szívünk/1; Életemnek végső napját/1; Már elmégyek/1; Himnusz/1; Kegyes Jézus/4; Mi szent Atyánk/1; Ó ártatlanság Báránnya/1; Szent vagy örökké/1; Könyörögjünk az Istennek/1.

Pál). A *Temetési énekek* fejezetből saját dallamú, kimaradt dicséret: *Elmégy, kedves gyermek* (304; erdélyi énekeskönyv); *Ez élet csak füst és pára* (306; debreceni halottas); *Jaj, mily hamar múlik* (307, debreceni halottas); *Csalárd színnel fénylő világ* (309; debreceni halottas); *Halld meg lélek* (313; debreceni halottas); *Vigyázz halálodra* (314; debreceni halottas); *E mulandó világban* (315; dallamát megtaláljuk a MRÉ 170-nél, pápai halottas); *Jézus, fő-fő nyereségünk* (316; sárospataki halottas); *Életemnek végső napját* (323; debreceni halottas); *Immár eljött az óra* (331; debreceni halottas); *Búcsút vennem, el kell mennem* (332; debreceni halottas); *Már elmégyek az örömbé* (334; debreceni halottas); *Hagyjátok el, hív keresztények* (336; debreceni halottas); *Bár térhetnék hazra* (382; Maria Roy, Christina Roy); *Elnémul egyszer éneke* (384; F. Crosby; ford. Vargha Gyuláné – R. Lowry); *Ha földi munka, baj mind elfogyott* (387; Ch. Gabriel, ford. Vargha Gyuláné); *Lelkem kíván téged* (392; R. Lowry); *Maradj velem, már-már alkony főd el* (393; H. F. Lite – W. H. Monk); *Ó, mily drága név ez: Jézus* (395, W. H. Doane); *Uram, segélj, törekenyek vagyunk* (398, Victor János); *Tudom, az én Megváltóm él* (367, J. Sankey, ford. Nyáry Pál – C. G. Stebbins). Összesen 24 dallam.

Az *ad notam* énekek tehát 19. századi, rendelkezésre írt alkalmi énekek, amelyeknek szövege nem vethető össze sem a reformátori énekekörökkel, sem azokkal a hitvalló dicséretekkel, amelyek más népek énekei közül kerültek hozzánk, és személyes hitelményt követően láttak napvilágot.

Az 1921-es énekeskönyv rétegei

Az énekeskönyv tárgymutatója, szöveg- és dallamszerzőinek jegyzéke sokat segít az énekek műfajának meghatározásában. A korábban említett tanulmányok mellett különösen a régi réteg elhatárolásánál vettük figyelembe az újabb kutatási eredményeket is.³⁶ Mindezek értelmében a stílusrétegeket a következőképpen alapítottuk meg:

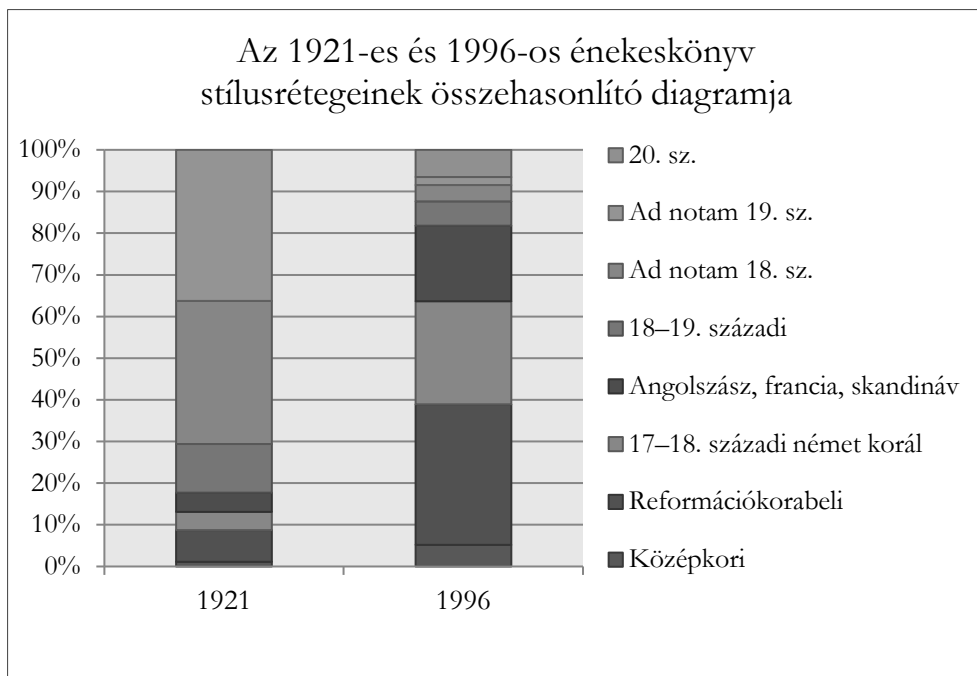
1. középkori eredetű: 4 ének, 1%;
2. reformációkori magyar és európai: 28 ének, 7%;
3. 17–18. századi német korálok: 16 ének, 4%;
4. 18–19. századi énekek: 43 ének, 10,8%;
5. angolszász énekek: 17 ének, 4,2%;
6. 18. századi *ad notam*: 126 ének, 31,6%;
7. 19. századi *ad notam*: 133 ének, 30,9 %.

Összegzés

Összehasonlítva a két énekeskönyvben fellelhető énekek eredetét, stílusrétegét, szembetűnő a különbség, különösen az 1921-es énekeskönyvben lévő 19. századi dallamok, illetve a 18–19. századi *ad notam* énekek mennyisége. A *MRÉ* szerkezetében viszont a súlypont a reformáció korabeli, valamint a német koráldallamokon nyugszik, s ezt megközelíti az angolszász és romantikus énekanyag. A többi értékes középkori, barokk és 20. századi énekekörök is jelképes arányban van jelen.

Amikor énekeskönyv-revízióra kerül sor, nem elég csupán elhagyni kevésbé használt vagy gyengének minősített énekeket, hanem – amennyiben ezeknek tartalmi, szövegbeli, funkcióbeli szerepe meggyengült – helyükbe újakat szükséges tenni. Közel negyedszázada megjelent új énekeskönyvünkre is így kell tekintetünk, „nyereségként” kapott énekanyagát pedig újra és újra fel kell fedeznünk és hasznossá tennünk istentiszteleti alkalmainkon.

³⁶ Bódiss Tamás: *Az 1948-as énekeskönyv a református egyházi éneklés történetében*. Doktori disszertáció. Liszt Ferenc Zeneakadémia, Budapest 2004 [kézirat].

Felhasznált irodalom

Bach, Johann Sebastian: *389 Choral-gesänge für gemischten Chor*. EB 3765. Veb Breitkopf & Härtel Musikverlag, Leipzig 1983.

Béres Levente: *A Magyar Református Énekeskönyv eszkatológiájának kritikai vizsgálata*. Magiszteri dolgozat rendszeres teológiából. Témavezető tanár: dr. Visky S. Béla. Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár 2019 [kézirat].

Benkő András: *A Magyar Református Énekeskönyv*. (Kiadja a Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinata, Bp. 1996.) In: Molnár János – Adorjáni Zoltán (szerk.): *Erdélyi református naptár az 1998. évre*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 1998, 87–94.

Benkő Timea: Régi-új énekek. A kontrafaktum módszere gyülekezeti énekekben egykor és ma. In: *Studia Doctorum Theologiae Protestantis*, 9. (2018/1), 70–84.

Egyházkerület célkitűzései. Egyebek, 4. pont. Egyházzenei reform In: *Partiumi Közlöny*, XVI. (2006/6), 4.

Csomasz Tóth Kálmán: *A XVI. század magyar dallamai*. Régi magyar dallamok tára, 1. Akadémiai Kiadó, Budapest 1958.

Csomasz Tóth Kálmán: *Maróthy György és a kollégiumi zene*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1978.

Csomasz Tóth Kálmán: *A XVI. század magyar dallamai*. 2. átdolgozott, bővített kiadás. I–II. Sajtó alá rendezte Ferenczi Ilona. Akadémiai Kiadó, Budapest 2017.

- Dobszay László: *A magyar népének*. Egyetemi Kiadó, Veszprém 1995.
- Benkő Tímea: Régi-új énekek. A kontrafaktum módszere gyülekezeti énekekben egykor és ma. In: *Studia Doctorum Theologiae Protestantis*, 9. kötet (2018/1), 70–84.
- Fekete Csaba: A Magyar Református Énekeskönyv '96 értékelése. In: *Magyar Egyházzene*, IV. (1996–1997/2), (247–252) 246.
- Fekete Csaba: Találkozásos énekeskönyv. Istentiszteleti életünk paraméterei. In: *Zsoltár*, 3. (1996/4), 2–14.
- H. Hubert Gabriella: *A régi magyar gyülekezeti ének*. Universitas Kiadó, Budapest 2004.
- Magyar Református Énekeskönyv*. Szerkesztette a Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinatának Himnológiai Bizottsága. Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinata, Budapest 1996.
- Magyar Református Énekeskönyv*. Szerkesztette a Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinata. Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinata, Budapest 2000.
- Nagy Norbert Levente: Régi református egyházi énekek a népi emlékezetben. In: Kolumbán Vilmos József (szerk.): *A reformáció öröksége. Egyháztörténeti tanulmányok*. Erdélyi Református Egyháztörténeti Füzetek 24. Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár 2018, 160–175. [Magiszteri dolgozat egyháztörténetből. Témavezető tanár: dr. Kolumbán Vilmos József, Benkő Tímea. Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár 2017 [kézirat].]
- Orosz Otília Valéria: Az 1921-es énekeskönyv és az 1996-os Magyar Református Énekeskönyv énekanyagának összehasonlító elemzése. In: *Magyar Egyházzene*, XXV. (2016–2020/1–5) [előkészületben].
- Orosz Otília Valéria: Az új Magyar református énekeskönyv bevezetéséről. In: *Érmelléki Református Egyházmege*. (2012. április 28., szombat) <http://ermellek.blogspot.com/2012/04/> (2020. márc. 31.)
- Orosz Otília Valéria – Péter Éva: Az új énekeskönyv bevezetésének tapasztalatai az Erdélyi Református Egyházkerületben. In: *Magyar Egyházzene*, XIX. (2011–2012/4), 440–441.
- Papp Géza: *A XVII. század énekelt dallamai*. Régi magyar dallamok tára, 2. Akadémiai Kiadó, Budapest 1970.
- Péter Éva: Az új énekeskönyv. In: *Református Szemle*, 96. (2003/5), 459–472.
- Péter Éva: Énekeink történelmi rétegződése. In: *Studia Universitatis Babeş–Bolyai, Theologia Reformata Transylvaniensis*, XLVI. (2001/2), 122–136.
- Péter Éva: Kozma Zsolt: A Magyar Református Énekeskönyv tárgymutatója. In: *Református Szemle*, 109. (2016/4), 442–443 [recenzió].
- Péter Éva: *Református gyülekezeti énekek az erdélyi írott és szájhagyományos forrásokban*. Egyetemi jegyzet. Református Tanárképző egyetemi jegyzetek IV. Presa Universiteană Clujeană, Kolozsvár 2008.

Rácz Lóránd Márton: *A Magyar Református Énekeskönyv anyagának történeti háttere, rétegződése és értékelése*. Szakdolgozat. Szaktanár: Leopold László. Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad 2010 [kézirat].

Szabó Attila: *Zsoltáréneklés a magyar református istentiszteleten*. Magiszteri dolgozat gyakorlati teológiából. Témavezető tanár: dr. Kiss Jenő. Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár 2014 [kézirat].

Wagner Henrietta: *Az új énekeskönyv hatása Erdély Maros megyei református gyülekezeteiben*. Licenciátusi dolgozat gyakorlati teológiából. Témavezető tanár: dr. Somfalvi Edit. Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár 2018 [kézirat].

* * *

The congregations of the Reformed Church District of Királyhágómellék and Transylvania replaced the older hymnbooks twenty years ago. The replacement of 1921 hymnbook, previously used in the Partium region, and of the 1923 hymnbook used in Transylvania, opened a new chapter in the church singing practice. When comparing the origin and style layer of the songs in the two hymnbooks, the difference is striking, especially with respect to the 19th century melodies and the amount of 18–19th century ad notam songs in the 1921 hymnbook. From a structural point of view, the *Hungarian Reformed Hymnbook* focuses mostly on the hymns of the Reformation era and the German choral melodies, quantitatively closely followed by the Anglo-Saxon and Romantic hymns. The other valuable medieval, baroque and 20th century hymns are present in a merely symbolic proportion. During a hymnbook revision, it is not enough to drop rarely used or undervalued hymns. Rather, hymns with weakened influence need to be replaced. This is how we should approach our new hymnbook published nearly a quarter of a century ago. Its substantially new material should be regarded as a “profit” that needs to be discovered repeatedly and adopted in our worship services.

Keywords: Hungarian Reformed Hymnbook, hymnbook, church music, reform, choral music.